మట్టిగుండె

కదిలే హృదయ మున్నవాడు కన్నతల్లిని మరిచిపోడు. మా ఊరు నా కన్నతల్లి. నాకు హృదయముందో లేదో పన్నెండేళ్ళ పాటు మరిచిపోయాను. నగరం పునాదుల కింద కాంక్రీట్ అరణ్యంలో నన్ను నేను పారేసుకున్నాను. అయినా మా ఊరితో నా సంబంధం తెగిపోలేదు. ఆ రోజు నగరం రణగొణధ్వనుల మధ్య ధూళిమేఘాల మధ్య శ్రీమతి అంది.

"రెండేళ్ళ నుంచీ మన పొలం కౌలు రావటం లేదుగదా? మీకు చీమకుట్టిన ట్టయినా లేదేమిటండీ?" అని. ఒక్కసారిగా మా తాత తండ్రులు సంపాదించిన పొలం, పచ్చని ఊరు గుర్తుకొచ్చాయి. అప్పుడు బయల్దేరాను, ఏభై మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న మా ఊరును కలుసుకోడానికి.

రెండు బస్సులు మారి కాలినడకన మా ఊరుపోదామనుకుంటుండగానే మూలపాడు బస్సు కనిపించింది. అప్పటిదాకా మా ఊరికి రోడ్డు పడ్డ సంగతి నాకు తెలీదు. ఒకప్పుడు కాలినడకతో వాగులూ, వంకలు, డొంకలూ దాటుతూ రోడ్డు చేరి పట్నం పోయేవాళ్ళం. కంకరరోడ్డు. బస్సు ఆగినప్పుడల్లా ఎర్రటి దుమ్ము మబ్బులా కమ్మేస్తోంది. గతుకులూ, కుదుపుల మధ్య, మొలకప్పైర్ల పొలాల మధ్యగా గంటసేపటికి బస్సు మా ఊరు చేరింది.

రచ్చబండ దగ్గర నలుగురైదుగురు పెద్దవాళ్ళు గుర్తుపట్టి పలకరించారు. వాళ్ళకి నా ఉద్యోగం సంగతులూ, కుటుంబం సంగతులూ చెప్పి బుచ్చిరామయ్య ఇంటికి వెళ్ళాను నేరుగా. ఇల్లు మారిపోయింది. రెండు భాగాలైంది. ఎదురుగా గుమ్మంలో ఎవరో యువతి బియ్యం ఏరుతోంది.

"మావయ్య లేడా?" వెనకటి వరస గుర్తు తెచ్చుకుంటూ అడిగాను.

"లేడు" అంటూ ఆమె నా వంక ఎగాదిగా చూసింది. మరుక్షణం గుర్తుపట్టి నవ్వింది. నేను అప్పుడే పోల్చుకున్నాను, బుచ్చి రామయ్య కూతురు సీత అని.

"నిలబడ్డావేం? లోపలికిరా" అంటూ గబగబా మంచం వాల్చింది. లోనికి వెళ్ళి కాస్త శుభ్రంగా ఉన్న దుప్పటి తెచ్చి వేసింది. కాళ్ళకి నీళ్ళిచ్చింది. అప్పటిదాకా నే నాశ్చర్యం నుంచి తేరుకోలేదు. ఒకప్పుడు సీత నా భార్య కావాల్సింది. మళ్ళీ ఇలా హఠాత్తుగా కని

పిస్తుందనుకోలేదు. ఆ అందమంతా ఏమై పోయింది? అంత కళావిహీనంగా మొహాన బొట్టు కూడా లేకుండా ఎందుకుంది? నేను కాళ్ళు కడుక్కుని బెరుగ్గా మంచంమీద కూర్చున్నాను.

"మావయ్యెక్కడి కెళ్ళాడు?"

"ఇప్పుడే పొలమెళ్ళాడు. వస్తాళ్ళే, బాగున్నావా? ఎంతమంది పిల్లలు?"

చెప్పాను. ఇంకేవో సంగతులడుగుతోంది. నెమ్మదిగా జవాబు లిస్తున్నాను. మధ్యలో లోపలికి వెళ్ళి పొయ్యి రాజేసి వచ్చింది.

ఏవో ప్రశ్నలు మనస్సును దొలుస్తున్నాయి ఒక్కటీ అడగలేకపోయాను. గ్లాసుతో కాఫీ తెచ్చింది. చేతులు గరుకుదేరి ఉన్నాయి.

"మే మెప్పుడైనా గుర్తొస్తామా? బాగా మారిపోయావు" అంది మాటల మధ్య.

నవ్వాను. నిజానికి సీతను దాదాపు మరిచిపోయాను. నేను పట్నం వెళ్ళాక ఎవరితోనో ఆమె పెళ్ళి జరిగిందని తెలిసింది. పెళ్ళికి వెళ్ళలేకపోయాను. మాటల మధ్య ఎదురింటి ముసలమ్మ వచ్చింది. కళ్ళమీద చెయ్యి పెట్టుకుని పరీక్షగా చూసింది.

"సుబ్బయ్య కొడుకువి గాదంటారా నువ్వు?" నే నవుననేలోపే సీత అందుకుని "ఎందుకయిందే? బాగా చూడు ఎవరో పట్నం పిల్లాడు" అంది నవ్వుతూ.

"పోవే కంతిరిముండా! ఇంకా అంత గుడ్డిదాన్ని కాలేదులే. ఏదో నాయనా, మీ అయ్యుండగా చూసిందాన్ని. మీ అమ్మ కూడా పోయిందంటగా? ఆ రోజులే యేరు. ఇప్పుడేవుంది? వూరంతా మారిపోయె. రెండ్రోజులుంటావా?"

"ఊహు, వెళ్ళిపోవాలి."

ముసలమ్మ వెళ్ళిపోయింది. సీత లోపలికి వెళ్ళి వంటపని మొదలెట్టింది. సన్నగా పొగ కమ్మేస్తోంది. బయట ఎండ. బస్సులో ఒళ్ళు హూనమై బాగా అలిసిపోయానేమో మాగన్నుగా నిద్ర పట్టింది. కలతనిద్రలో ఏదో కల... ఏవరో పదేళ్ళ కుర్రాడు వేపచెట్టు కింద గోలీలాడుతున్నాడు, తోటి పిల్లల్తో. ఇంతలో ఒక ఎనిమిదేళ్ళ పిల్ల వచ్చి గోలీలు లాక్కుని పరిగెత్తింది. కుర్రాడు వెంటబడ్డాడు. పిల్ల పరిగెత్తి పరిగెత్తి ఒకింట్లో దూరి "చూడత్తా!" అంటూ ఎవర్నో వాటేసుకుంది. తను బలవంతంగా గోలీలు లాక్కుని ఆ పిల్లని రెండు దెబ్బలేశాడు. ఆ పెద్దామె పిల్లని ఒళ్ళోకి లాక్కుని తనని రెండు మొట్టికాయలేసింది. తను తల తడుముకుంటుండగా ఎవరో తలకింద దిండు పెడుతున్నారు. మెలకువ. ఎదురుగా సీత. లేచి కూర్చున్నాను.

భోజనం చేస్తుండగా బుచ్చిరామయ్య వచ్చాడు. నన్ను చూసి ఎంతో ఆశ్చర్యపోయాడు.

"ఏమిట్రో? కబురూ కాకరకాయా లేకుండా వూడిపడ్డావే? పిల్లా పాపా బాగుండారా?" అనడిగాడు.

సీత తండ్రికి వడ్డించింది. భోజనాల మధ్య ఇంటి సంగతులన్నీ చెప్పుకొచ్చాడు.

"మీ అత్త పోయిన సంగతి తెలుసుగా? దీని కా మధ్య కూనవరం సంబంధం జేశా. కుర్రాడు బుద్ధిమంతుడే. అయితేనేం, దేవుడు తప్పు జూశాడు. బస్సు ప్రెమాదంలో పోయాడు. పిల్లల్లేరు. ఇంకా అత్తారింట్లో దేనికని యిక్కడికి దీసుకొచ్చా. ఏంటో, దీని కర్మిట్టా అయిపోయింది."

అప్పుడర్థమైంది సీత మొహాన బొట్టు లేకపోవటానికి కారణం. తలెత్తి సీత వంక చూశాను. తలొంచుకుంది. ఆమె మొహంలో వున్నది విచారమో, నిర్లిప్తతో తెలియటంలేదు. నేనే సీతని పెళ్ళాడి ఉంటే? ఆమె బ్రతుకు మరో విధంగా ఉండేది. చిన్నప్పటినుంచీ పెద్దవాళ్ళు మా ఇద్దరికీ వరస గలిపి మాట్లాడేవాళ్ళు తనంటే సీత కెంతో ఇష్టంగా ఉండేది. తనకీ అంతే. అయితే పై చదువులకి వెళ్ళినప్పటి నుంచీ ఇద్దరి మధ్యా చనువు తగ్గింది.

చితికిపోయిన బుచ్చిరామయ్య కూతుర్ని ఉద్యోగస్థుడు కాబోయే తనకి ముడిపెట్టడానికి అమ్మా, నాన్నా ఒప్పుకోలేదు. తనూ పట్టుబట్టలేదు. అప్పుడుతన ఆలోచనలన్నీ ఎక్కడెక్కడో మబ్బుల్లో ఉండేవి.

తనకి పెళ్ళయినప్పుడు సీత మూడ్రోజులు భోజనం ముట్టుకోలేదని విన్నాడు. ఆమెని పెళ్ళి చేసుకోనందువల్ల నేను కోల్పోయిం దేమిటి? పొందిం దేమిటి? ఎందుకో నేను తప్పు చేసిన భావం కలుగుతోంది. సీత భర్త బతికే ఉంటే నాకీ విచారం ఉండకపోను. ఆలోచనలు మళ్ళించి అడిగాను.

"కిష్టాయ్ కనిపించడేం?"

బుచ్చిరామయ్య నవ్వాడు.

"వాడా? యిదుగో యిదొచ్చిన దగ్గర్నుంచి ఆడబిడ్డకీ, దీనికి సరిపట్టంలేదు. యేరే కాపరం బెట్టాడు. ఆ గోడ అందుకే" అంటూ ఇంటి మధ్య గోడ చూపించాడు. నా కేమనటానికీ తోచలేదు. ఒక్కడే కొడుకైనా కలిసుండే ప్రాప్తం లేకపోయింది.

"కాసేపు పడుకో. అనిక్క పొలం ఎల్లొద్దాం" అని కొట్టంకేసి వెళ్ళాడు.

నేను పడుకోలేదు. ఏమీ తోచకుండా ఉంది. సీతతో మాట్లాడదా మన్నా లోపలేదో పట్టేసినట్టుంది. సీత ఎక్కడివో పాత పత్రికలు, అట్టలు చిరిగిపోయినవి పట్టుకొచ్చింది. వాటిని తిరగేస్తూ వుండిపోయాను. చూస్తుండగానే పొద్దు వాటారింది.

★ ★ ★

సాయంత్రం పొలంకేసి బయల్దేరాం. దార్లో నేను పుట్టి పెరిగిన ఇంటికూ్కడా వెళ్ళాం. అదెప్పుడో వేరే వాళ్ళకి అమ్మేసినా నా చిన్నతనమంతా గడిచిన ఇంటిని మరిచిపోయేదెలా? వాళ్ళేమనుకున్నాసరేనని ఇల్లంతా తిరిగాను. పెద్ద ఆవరణలో నాలుగ్గదుల పెంకుటిల్లు. మళ్ళీ బాగుచేయించినట్టున్నారు. ఇంటి ముందుండే పెద్ద పొన్నచెట్టు మాత్రం కనిపించటంలేదు. ఆ వాసన నాకెంతో ఇష్టం. చిన్నప్పుడు నేనూ, సీతా చలికాలం ఆ చెట్టు కిందే పూలేరుతూ వాటిని తుంపి ఊదుతూ గడిపేవాళ్ళం. పూలగుత్తుల కోసం

చెట్టెక్కి పడ్డ సంగతి నాకింకా గుర్తుంది. ఇంటి నుంచి వస్తుంటే మా అమ్మనీ, నాన్ననీ అక్కడే విడిచిపెట్టి వస్తున్నట్టే అనిపించింది.

మా పొలం నాలుగెకరాలూ ఊరికి దక్షిణంగా ఉంది. రెండేసి ఎకరాల చొప్పున రెండు చేలు. చేలల్లోకి పోవటానికి డొంకదారి ఉండాలి. ఆ దారినే బయల్దేరాం. కానీ ఎక్కడా డొంక కనిపించలేదు. ఇదేమిటని అడిగాను.

"ఇంకా డొంకలెక్కడ మిగిలా యబ్బాయ్? అటూ ఇటూ పొలాలే గందా? ఏటా కాస్త కాస్త కలుపుకుంటా వస్తన్నారు. ఇక మిగిలింది ఈ కాస్త దారే. ఈ దారంటే అరకలు పొలం బోవాలి. పొయ్యేటప్పుడల్లా పక్క పొలాల్ని తొక్కకా తప్పదు. తగాదాలు తప్పవు. సివరికి బంజర్లు గూడా మిగల్లేదు. ఆళ్ళూ యీళ్ళూ కలిపేసు కున్నారు" అన్నాడు బుచ్చి రామయ్య.

"ఎందుకని?"

"కాస్త నేల గలుపుకుంటే కలిసొస్తదని."

చుట్టూ పొలాల్లో మొలకపైర్లు, మినుము, పెసర, నువ్వు వానల్లేక వాడి పోయున్నాయి. దూరంగా తాటితోపులు, కొండలబారులు ఎగిరిపోతున్న పికిలిపిట్టలు. అక్కడక్కడా పొలాల నుంచి తిరిగొస్తున్న మనుషులు. నేను మరో లోకంలోకి వచ్చిపడ్డాననిపించింది. గాలి రాని ఇరుకు భవనాల నుంచి, విషం చిమ్మేగాలి నుంచి, చెవులు దిబ్బళ్ళేసే రొదల నుంచి - పన్నెండేళ్ళ తరువాత పొలాల్లోకి వచ్చాను. విశాలమైన ఆకాశం కిందికి, నిర్మలమైన గాల్లోకి, నల్లరేగడి పునాదిమీదికి వచ్చాను. జీవితం విశాలమైనట్టుంది. ఆఫీసు, ఫైళ్ళు, ఇల్లు, సిటీబస్సు, మళ్ళీ ఆఫీసు తప్ప బ్రతుకులో మరేమీ లేకపోవటం ఎంత విషాదం! ఉద్యోగం గాలికొదిలి మళ్ళీ ఈ నాగటి చాళ్ళలోకి, పొలం బురదలోకి, నిజమైన శ్రమలోకి రాగలిగితే ఎంత బావుం డును? కానీ ఎలా సాధ్యం? బొడ్డుతాడు తెగిపోయిన బిడ్డ తిరిగి తల్లి గర్భం చేరేదెట్లా?

బుచ్చిరామయ్య చూపించిందాకా మా పొలాన్ని నేను గుర్తించలేకపోయాను. ఎప్పుడో చూసిన పొలం. రెండెకరాల్లో మినుము పెట్టాడు. బాగానే మొలిచినా వానలేక ఇవ్వాళో రేపో ఎండిపోయేట్టుంది. దూరంగా మరో పొలం. అదీ అలాగే ఉంది. వాగులో కూడా నీళ్ళు లేవు. ఇక పొలం గొడవల గురించి ఆయన చెబుతుంటే నేను మౌనంగా వింటూ ఉండిపోయాను.

"కాడిగట్టు చేను లక్ష్మయ్యది. గట్టురాయి కాడ ఎప్పుడూ తగాదే. రాయి గజం యివతలకుండాలంటాడు. ఎట్టా కుదురుద్దీ? మీ తాతల కాలంలో యేసిన రాళ్ళు. ఇప్పుడు మారుద్దామంటే ఎవుడొప్పుకుంటాడు? చూశావుగా? గట్టు కూడా ఎట్టా పగలదున్నాడో? ఎగస్పార్టీ వాళ్ళే, అదీ సంగతి" అన్నాడు బుచ్చి రామయ్య కండువాదులిపేసుకుంటూ.

నేను మాట్లాళ్ళేదు. చేనువంకే చూస్తుండిపోయాను. ఆ పొలం నాది. నా తాత ముత్తాతల నుంచి సంక్రమించింది. అందులో కాలు పెట్టి ఎన్నేళ్ళయిందో? నేను దుక్కి దున్నని, వెదబెట్టని, కలుపు తియ్యని, కోత కొయ్యని ఆ పొలం నాదే! అందులో ఇన్నేళ్ళ నుంచీ కష్టపడే బుచ్చిరామయ్యది కాదు. కాకపోబట్టే రెండేళ్ళ కౌలు బాకీ వసూలు కోసం ఇంత దూరం వచ్చాను. అయినా ఆ పొలం నే నెలా వదులుకోగలను? భార్యా పిల్లల కేం జవాబు చెప్పగలను? జీతం రాళ్ళకి తోడు ఆ నాలుగెకరాలుండబట్టే పళ్ళబిగువున కుటుంబాన్ని లాక్కురాగలుగుతున్నాను. తెగి పోయీ తెగిపోని నేల సంబంధం.

"పోదాం పా, సీకటి బడింది" అన్నాడు బుచ్చిరామయ్య, ఇంటికి మళ్ళాం. కనుచీకట్లో చిన్న చిన్న గోతుల్లో తొట్రుపడుతుంటే "బద్రం బద్రం" అని వెనకే హెచ్చరిస్తున్నాడు.

ఇంటికి చేరినప్పుడే ఊరికింకా కరెంటు రాలేదన్న సంగతి గ్రహించాను. గడపలో లాంతరుంది. ఇంతకాలంగా ఊరికి కరెంటు లేకపోవటమేమిటి?

ఊళ్ళో పార్టీల వల్లనే రాలేదనీ, ఒకళ్ళు ప్రయత్నం చేస్తుంటే మరొకళ్ళు చెడగొడుతున్నారనీ చెప్పాడు బుచ్చిరామయ్య. అప్పుడే విన్నాను, ఊళ్ళో పార్టీల సంగతి. ఆ విషయం అడుగుదామనుకుంటుండగా సీత వచ్చి స్నానానికి నీళ్ళు తోడానని చెప్పింది. వేన్నీళ్ళు పోసుకోలేకపోయాను. పట్నం వెళ్ళాక చన్నీళ్ళ స్నానమే అలవాటైపోయింది. రోజూ వేన్నీళ్ళు కావాలంటే ఎంత ఖర్చు మరి?

భోజనాలయ్యాయి. సీత ఆరుబయట పక్కలు వేసింది. బుచ్చిరామయ్య కాసేపట్లోనే గురక ప్రారంభించాడు. నేనూ పడుకున్నాను. కుక్కి నులకమంచం. పైన మిల మిల మెరిసే ఆకాశం. కొట్టంలో పశువుల తొక్కిడి వాసనతో కలగలిసి వీస్తున్న చల్లటిగాలి.. ఎప్పుడు నిద్ర పట్టిందో నాకే తెలీదు. అర్ధరాత్రి ఎవరో లేపినప్పుడు మాత్రమే లేచాను.

సన్నగా చినుకులు పడుతున్నాయి.

సీత హడావుడిగా మంచాలు లోపల వేసింది. మళ్ళీ నిద్రపట్టే సమయానికి కప్పు నుంచి సన్నటి ధార మంచంమీద పడసాగింది. గబుక్కున లేచి కూర్చున్నాను.

"ఇల్లు కప్పించలేదు" అంది సీత నొచ్చుకుంటూ.

"పర్వాలేదులే" అన్నాను.

సీతా, నేనూ కలిసి మంచం మరో పక్కకి పట్టాం.

తను కిందనే చాప వేసుకు పడుకుంది. దిండివ్వబోయాను.

"వద్దొద్దు. నువ్వేసుకో" అంది.

ఇక ఆ రాత్రి నాకు సరిగ్గా నిద్ర పట్టలేదు. కొత్తచోటు. ఇంటి దగ్గర పిల్లలెట్లా ఉన్నారో అనే ఆలోచన వచ్చింది. బయట వాన ఆగిపోయింది.

తెల్లారింది. నిజానికి ఇంటి నుంచి బయల్దేరినప్పుడు రెండో రోజుకల్లా వచ్చెయ్యమని శ్రీమతి చెప్పింది. కాని ఇంకా కౌలు డబ్బు అడగనేలేదు. ఊళ్ళో తెలిసిన వాళ్ళనీ కలుసుకోలేదు.

నా ఆలోచన గ్రహించినట్టు బుచ్చిరామయ్య అన్నాడు- "ఊరికి రే పెల్దువుగానీ లే" అని.

నేనిక తర్కించలేదు. కాఫీ తాగి కోటయ్యగారింటికి బయల్దేరాను.

కోటయ్య ప్రెసిడెంటు. వీధిలో ఎక్కడా కొత్త ఇళ్ళు కట్టినట్టుగానీ, పాత ఇళ్ళు బాగుచేయించినట్టు గానీ కనిపించలేదు. ఊరంతా మరింత పాతబడినట్టే కనిపించింది. మనుషులు మాత్రం ఎక్కడో మారిపోయినట్టు తోస్తోంది. వీధిలో ఆడుకునే పిల్లలెవరూ నన్ను గుర్తుపట్టలేదు. కొత్తతరం పెరుగుతోంది. హఠాత్తుగా దార్లో సీను కనిపించాడు. నన్ను చూసి నవ్వబోయి ఆగిపోయాడు. నేను పలకరించేలోపే పక్కసందులోకి మళ్ళి విసవిసా వెళ్ళిపోయాడు. నాకేం బోధపడలేదు.

వాడు నా చిన్నప్పటి స్నేహితుడు. అప్పుడు మేం ఆడిన ఆటలూ, తిరిగిన తిరుగుళ్ళూ ఇన్నీ అన్నీగావు. అలాంటి వాడెందుకు మొహం చాటు చేశాడు? నాకు బాధేసింది. మొదటిసారిగా ఏదో కొత్త ఊళ్ళోకి అడుగుపెట్టినట్టనిపించింది.

నేను వెళ్ళేసరికి కోటయ్య మంచంమీద పడుకుని ఉన్నాడు. నన్ను చూసి లేచి కూర్చున్నాడు.

"ఏం పెదనాన్నా! ఒంట్లో బాగోలేదా ఏమిటి? గుర్తు పట్టావా?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఆ ఆ కూకో ఏం బాగుండటంలే. మా తరం అయిపోయింది. పిలుపు రావటమే ఆలిస్యెం" అన్నాడు.

ఒకప్పుడు మా ఊరికి పెద్ద తల ఆయన. ఊళ్ళో వ్యవహారాలన్నీ ఆయన చేతిమీదే నడిచేవి. ఆయన ఉంటే పొలంమీద, లేకపోతే వీధి అరుగుమీద. ఎప్పుడూ పదిమంది చుట్టూ చేరి ఉండేవాళ్ళు.

"రామారావేడీ?"

"ఆడా? పట్నం మెళ్ళాడు. కోర్టు కేసు."

"కేసేమిటి?"

"ఎందు కడుగుతావులే. ఖూనీ కేసు. ఊళ్ళో రాజకీయాలు నీ కింకా తెలిసి నట్టు లేదు. నీ చిన్నప్పుడు ఊళ్ళో పార్టీలనే మాటిన్నావా? ఇప్పుడు రొండు పార్టీలు. మన కులమంతా ఒక పార్టీ. పడమటి వీధంతా ఒకటి. యెలక్షన్లు రావటమే ఆలిస్యెం. తన్నులాటలూ, పొడుసుకోవటాలూ, ఏవీ లేకపోతే కాడిగట్టు తగాదాలు. అబ్బాయ్! వూరు నడిమద్దెకి చీలిపోయింది."

ఇంత తొందరగా మా ఊరెట్టా మారిపోయిందో నా కర్థంగాలేదు. నే నెప్పుడూ మా ఊళ్ళో పార్టీలు చూళ్ళేదు. ఎలక్షన్లూ లేవు. కులకక్షలూ లేవు. నలుగురూ కలిసి ఎవరో ఒకర్ని ప్రెసిడెంట్ అనుకునే వాళ్ళు. మళ్ళీ ఆయనే అందుకున్నాడు.

"మొన్న ఎన్నికల రోజు కొట్లాట జరిగింది. సుబ్బయ్య పార్టీ వాళ్ల కొంత మందిని ఓట్లెయ్యకుండా బలవంతాన ఆపారట. దానిమీద మా రావుడు జనాన్ని పోగేసి వాళ్ళమీద కెళ్ళాడు. పదిమందికి బరిసెపోట్లు తగిలినయ్యి. ఎంకయ్య కొడుకు సచ్చిపొయ్యాడు. కేసు బెట్టారు. పోలీసు లొచ్చి ఈణ్ణి పట్టుకుపొయ్యారు. కనాకష్టం మీద యిడిపించాం. డబ్బు జల్లినా కేసు మాఫీ అయ్యేట్టు లేదు. ఈడిమూలాన ఇంట్లో కూడూ నీళ్ళూ లేవు. ఒరే సిన్నాడా! వానల్లేక్కో, వరదల్లేక్కో, మహమ్మారివచ్చో పోలేరమ్మకి బలులు జేశాం గాని మనుషులు నరుక్కోవటం యిప్పుడే సూస్తున్నాన్రా. వూళ్ళో నెత్తురు వారబోత్తన్నారు" అని పై పంచెతో మొహం తుడుచుకున్నాడు.

నా కప్పుడర్థమైంది, సీను నన్నెందుకు పలకరించలేదో. వాడు నా చుట్టాలకి వ్యతిరేకవర్గంలో ఉన్నాడు.

"మరి మీరంతా ఏం జేస్తున్నారు పెదనాన్నా?"

"ఏవీ సెయ్యాతి గాకనే యిట్టా వున్నాం. పెద్దోళ్ళ మాటినే వాడెవుడు? మావాడు నా మాటింటన్నాడా, వూళ్ళో వాళ్ళినటానికి? తరం మారిపోయింది. జనం తన్నుకు సావటానికి ఎలక్షన్లూ, పార్టీలూ వొచ్చినయ్యి. తాగిసావటానికి సారా దుకాణాలొచ్చినయ్యి. సినిమాలూ, సీట్లాటలూ వొచ్చినయ్యి. మనుషులికి బుద్దే రాలేదు."

" నీకు చెప్పేపాటివాణ్ణి గాదు గానీ పెదనాన్నా, నీలాంటి పెద్ద తలకాయలు మన కెందుకని వదిలేస్తే ఊరు దారికొచ్చే దెక్కడ? ఊళ్ళో కరెంటు లేదు. లైబ్రరీ లేదు. సరైన రోడ్డు లేదు. నలుగురు పెద్దాళ్ళూ పూనుకుంటే కొంతలో కొంత మేలు జరుగుతుంది గదా!" అన్నాను.

ఆయన పెద్దగా నవ్వాడు. "ఒరే యెర్రినాగన్నా! వూళ్ళో జనం యిదే సరైన దారనుకుంటుంటే యింక దారికి దెచ్చేదేంది? మా హయాంలో నాలాంటోడు ఏది సెబితే అది వూరంతకీ యేదవాక్కు. రొండు రొళ్ళు పదంటే పదే. అన్నేయం జేసినా, ఆరాచకం జేసినా యెపుడో వూరి కొక్కడే ఉండేవాడు. ఇప్పుడైవేందీ? ఎవుడికి వాడు రాజా. రైతు మాట కూలీ యినడు. తండ్రి మాట కొడుకూ యినడు. అంతా అరాజకమే."

తన తరంలో మనిషినీ మనిషినీ కలిపి ఉంచిన సూత్రమేమిటో, అదెందుకు తెగిపోయిందో ఆయనెరగడు. ఆ సూత్రం తిరిగి సంధించట మెలాగో నే నెరగను.

"అద్సరే గానీ నువ్వు...." అంటూ ఏదో అడగబోయినవుడు అలాగే ఆగిపోయాడు. వీధి గుమ్మంలోంచి ఒక నడికారు మనిషి రొప్పుతూ వచ్చిపడ్డాడు.

"ఓ మావో! మన కావయ్య వామి కెవురో నిప్పుబెట్టారు. వూరిపీన బడుద్దోయేమో!

నువ్వు రావాల. మనోళ్ళంతా కడవలు దీసుకెల్లారు" అని చెప్పి, ఒక్క మాటలో నన్నూ పలకరించి, ఒక్క పరుగులో గడపదాటాడు.

నేను నిశ్చేష్టుణ్ణయ్యాను. పెద్దాయన తేరుకుని, "చూశావుగా సిన్నాడా? పద, యీ వైనమూ చూద్దువుగాని" అని పైపంచ నడుంకి చుట్టి ఉన్నపళంగా బయల్దేరాడు. నేనూ అనుసరించాను.

ఊరి కానుకుని పడమటివైపు కొన్ని వాములున్నాయి. కామయ్యగారి పెద్దవామి భగభగా మండుతోంది. ఏ కిరసనాయిలో పోస్తే తప్ప రాత్రి చినుకులకి దమ్ముకున్న వామి అంత తేలిగ్గా తగలబడదు. గాలి బాగా తోలుతోంది. ఊరి జనంలో సగంమంది అక్కడే ఉన్నారు. చేంతాళ్ళూ, కడవలూ, బిందెలూ, బావుల్లోంచి నీళ్ళు తేవటాలూ, అరుపులూ అంతా గందరగోళంగా ఉంది. పెద్దాయన వాళ్ళనీ వీళ్ళనీ పురమాయిస్తున్నాడు. బుచ్చిరామయ్య కూడా వాళ్ళలో ఉన్నాడు. మంట వేడికి ఎవరూ వామి దగ్గరికి చేరలేక, దూరం నుంచే నీళ్ళు విసురుతున్నారు. చివరికి లాభంలేక పక్క వాములకి నిప్పంటకుండా వాటిమీద కడవల్తో నీళ్లు చల్లుతున్నారు. చూస్తుండగానే కావయ్య వామి దగ్ధమై పోయింది. అంతెత్తున బూడిద మిగిలింది. మసి తుప్పలు తుప్పలుగా గాలి కెగురుతోంది. మసి వాసనా, తడిసిన చెత్త వాసనా కలిసి ఏదో విచిత్రమైన వాసన వస్తోంది. వామి దగ్గర కావయ్య తల పట్టుకూర్చున్నాడు. జనం చుట్టూరా గుంపులు గుంపులుగా చేరారు. వామికి నిప్పు బెట్టిందెవరో దెబ్బకి దెబ్బెట్లా తీయాలో ఆలోచనలు మొదలయ్యాయి. నా కక్కడ ఉండబుద్ధి కాలేదు. ఈ మనుషులు నావాళ్ళు కాదు. ఆ నిప్పు ఆరేది కాదు.

నేను మళ్ళీ బుచ్చి రామయ్య ఇంటికి వెళ్ళేప్పటికి సీత భోంచెయ్యకుండా ఎదురుచూస్తోంది.

"ఇంతసేపెక్కడికి పొయ్యావు?" అడిగింది.

వామికి నిప్పుబెట్టిన సంగతి చెప్పాను. ఆమె మొహంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

"ఇది మామూలే మనూళ్ళో నీకే కొత్త" అంది నిర్లిప్తంగా.

నేను మరేం మాట్లాడకుండా భోం చేశాను.

సాయంకాలం ఊళ్ళో మరి కొంతమందిని కలుసుకుందామని ముందనుకున్నాను గానీ మనస్కరించలేదు. ఈ కక్షల్లో బయటికెళ్ళి ఎవర్ని పలకరించేది? ఏవో పత్రికలు చూస్తూ గడిపాను.

చీకటి పడిం తరువాత బుచ్చిరామయ్య ఇంటికి వచ్చాడు. అలిసిపోయినట్టుంది మొహం. నాతో పెద్దగా మాట్లాడలేదు. బహుశా నేను డబ్బుకోసం వచ్చినందుకు చిన్నతనంగా ఉందేమో.

రాత్రి భోజనాలకి కూర్చున్నాం. ఎక్కణ్ణుంచో జున్నుపాలు పట్టుకొచ్చింది సీత.

"ఎక్కడివి? గేదె ఈనిందా?" అనడిగాను.

"కాదు. శేషమ్మత్త ఇంట్లో తీసుకొచ్చా నీ కిష్టమని" అంటూ మరీ మరీ వడ్డించింది.

భోజనాలైన తరువాత గోరింటాకు పట్టుకొచ్చింది.

"ఏదీ చెయ్యి చాపు"

నేను మొహమాటపడ్డాను. ఎప్పుడో చిన్నతనంలో మేమిద్దరం గోరింటాకు కోసం పోటీపడేవాళ్ళం. తెల్లారగానే చేతులు కడుక్కుని ఎవరి చెయ్యి ఎక్కువగా పండిందో పరీక్షించుకునే వాళ్ళం. ఒకసారి నాకంటే తన కెక్కువ పండిందని కక్షతో సీత చెయ్యి కొరికేశాను. కొన్ని జ్ఞాపకాలకి మరణం ఉండదు.

" నా కొద్దులే. ఇంకా గోరింటాకేమిటి?" అన్నాను.

"కానీ కానీ నువ్వు కాదంటే అది నొచ్చుకుంటది" అన్నాడు బుచ్చిరామయ్య పొగాకు కాడ సవరదీస్తూ.

నా చెయ్యి లాగి లాంతరు వెలుగులో గోరింటాకు పెట్టింది సీత. ఇంటి పనితో గట్టిపడ్డ సీత చేతిలో నా చెయ్యి వింత కొత్త స్పర్శ.

మర్నాడుదయమే నేను బయల్దేరాలి. వచ్చిన సంగతి ఇప్పుడైనా ప్రస్తావిస్తే మంచిదనుకున్నాను. కానీ చూస్తూ డబ్బు సంగతి అడగలేకపోయాను. పొలం చాకిరీ చేసి చేసి కాయబారిన బుచ్చి రామయ్య నల్లటిమొహం, దరిద్రం ఓడే ఇల్లు, పాత దుస్తుల్లో కాంతిహీనంగా ఉన్న సీత. ఇదంతా అద్దంమీద పెసరగింజలా కనిపిస్తూనే ఉంది. మరోవంక కంటిముందు పెరిగిపోయే కుటుంబం ఖర్చులు, పిల్లల చదువులు, డబ్బడగటంలో ఏదో తప్పిదం చేస్తున్నట్టు ఒకవైపు. తప్పదు.

"పొలా లెట్లా పండుతున్నాయి మావయ్యా. ఏమన్నా రాబడి ఉందా?" సంభాషణ ప్రారంభించాను, మంచంమీద కూర్చుని చెయ్యి ఆరబెట్టుకుంటూ.

బుచ్చిరామయ్య నిశ్శబ్దంగా చుట్ట వెలిగించాడు. "ఏం జెప్పమంటా వబ్బాయ్? ఏయేటి కాయేడు చేతి కందింది నోటి కందటంలేదు. శాకిరి దప్ప మిగిలేది కనబట్టంలా. ముందటేడే చేలు కాస్త బాగా పండినయ్యి. ఏం లాభం? కింటాలు పత్తికి నాలుగొందలు రేటొత్తే రైతుకి మిగిలేదేంది? కౌలే గట్టాలో, బాంకు బాకీయే తీర వాలో తెలీదు. కల్తీ యిత్తనాలుగొంటాం కల్తీ ఎరువులూ, కల్తీ మందులూ ఏస్తాం. మందులేసినా పురుగు సావదు. సంట పండినా రేటు రాదు. అప్పుడు దాకా మార్కెట్లో మంచి రేటుంటది. పంట చేతికి రాగానే తగ్గిపోద్ది. ఏమిటో సిత్రం ఎక్కడా ఎపుడూ పండించనిదానికి రేటుంటది. మరసటేడు ఇది గాదని ఆ పైర్లేస్తాం. దానికి మళ్ళీ రేటుండదు ఎవుర్నడగాలి? మా కర్మని తిట్టుకుంటా మళ్ళీ పెట్టుబడికోసం అప్పుకు పరిగెత్తుతాం. పోయినేడు బాగా పండుద్దనుకుంటే తుపానొచ్చి మొత్తం నాశనమైంది. ఇయ్యేడు, సూస్తున్నావుగా, వానల్లేవు."

బుచ్చిరామయ్య ఎక్కడో చూస్తూ మాట్లాడుతున్నాడు. ఆయన మాటల్లో అబద్ధం లేదని తెలుస్తోంది. రైతు పంట దిక్కుమాలిన ధరలకి అమ్ముడుబోయి ఏ

పట్నాల్లో మేడలుగా, మిల్లులుగా, హోటళ్ళుగా, అవినీతిగా ఎలా అంచెలంచెలుగా మారుతుందో పల్లెల్లో పుట్టి పట్నంలో బతుకుతున్నవాణ్ణి నాకు కొంతైనా తెలుసు. కానీ ఎవరికి తెలియాలో వాళ్ళకే తమకి జరిగే అన్యాయం తెలీకపోవటం చిత్రం. బుచ్చిరామయ్య మళ్ళీ అందుకున్నాడు.

"అబ్బాయ్! నే నెరిగినంతలో మనూళ్ళో పొలంమీద సంపాయించి మేడలు గట్టిన రైతు లేడు. పొలం పుట్టా అమ్ముకుని దేశాలపాలైనవాళ్ళు. ఇదుగో ఇంతమందుండారు. అప్పుల్లేని రైతు లేడు. ఇయ్యాల యీ యింటిమీద పదేల బాకీ వుంది, నీ కియ్యాల్సిన కౌలు గాక. నేలన్నమ్ముకున్నాళ్ళం మా బతుకు లింతే."

ఆయన నా బాకీ చెల్లించలేడనే విషయం కన్నా ఆయన కుటుంబ పరిస్థితే నన్నెక్కువ బాధించింది. సాయంత్రం ఎవరో ఇంటికి రావటం, సీత అతన్ని పక్కకి పిలిచి చిన్నగా మాట్లాడటం గుర్తొచ్చింది. అతను కోమటి దానయ్య కొడుకు. బహుశా ఏదో బాకీకోసం వచ్చుండాలని ఇప్పుడనిపించింది. ఇక్కడికి రాబోయేముందు ఇలాంటి పరిస్థితిని గూర్చి నే నాలోచించలేదు.

"ఈ గొడవలకేంలే. పొద్దుబోయింది. పడుకో" అన్నా డాయన మళ్ళీ.

నేను మర్నాడుదయమే వెళతానని చెప్పాను. ఆయనేం మాట్లాడలేదు. అప్పటిదాకా మా మాటలు వింటున్న సీత ఏదో అనబోయి మానేసింది.

బుచ్చిరామయ్యని డబ్బడగరాదని నిర్ణయించుకున్నాను. ఆ రాత్రి చాలాసేపటిదాకా నిద్ర పట్టలేదు. నా ఆలోచనలన్నీ ఊరిచుట్టూ తిరుగుతున్నాయి. ఉళ్ళోని పెద్ద కుటుంబాలు చితికిపోయాయి. లేదా పట్నాలకి తరలిపోయాయి. నేలని వదల్లేని కుటుంబాలే ఉట్టికీ, స్వర్గానికీ కాకుండా వేలాడుతున్నాయి.

ఎప్పుడో కలతనిద్ర. మళ్ళీ కల. అదే పదేళ్ళ కుర్రాడు. ఎవరో అమ్మాయితో కలసి పొన్నపూ లేరుతూ... గొడ్ల వెంబడి బీళ్ళకి వెళ్తూ... బజార్లో చెడుగుడాడుతూ... ఇంతలో ఎక్కడివో రెండు ఆబోతులు కుమ్ములాడుకుంటూ తనవైపు వస్తున్నాయి. తను పరిగెత్తి పరిగెత్తి పరిగెత్తి అమ్మ ఒళ్ళో దూరి... అమ్మ తన తల నిమురుతూ.. చటుక్కున మెలుకువ. గుడ్డివెన్నెల్లో సీత నా తల నిమురుతోంది. నేను లేవటం చూసి చటుక్కున చెయ్యి లాక్కుంది.

"సీతా! ఏమిటిది?" అన్నాను కంగారుగా.

"ఏం లేదు... ఏం లేదు" అంటూ తల తిప్పుకుంది. ఆమె కళ్ళవెంట నీళ్ళు గుడ్డివెలుతుర్లో మెరుస్తున్నాయి. సీతని వదులుకొని నేను కోల్పోయిందేమిటో అప్పుడు తెలిసింది.

"ఊరి కెళ్ళగానే నన్ను మరిచిపోతావా?" అనడిగింది.

"ఊహు నిన్ను మరిచిపోతే నా ఊరిని మరిచిపోయినట్టే."

సీత నిశ్శబ్దంగా నవ్వి నే నూహించలేనంత వేగంగా నుదుటిమీద ముద్దు పెట్టి వెళ్ళిపోయింది. ఆ ముద్దు నాలోని పదేళ్ళ కుర్రాడికని తెలుసు నాకు.

మర్నాడు పొద్దున్నే నేను బయల్దేరాను. బుచ్చిరామయ్య ఎక్కడికో వెళ్ళొచ్చి కొంత డబ్బు నా చేతిలో పెట్టాడు.

"ఉన్నప్పుడే ఇద్దువుగాని. తొందరేం లేదు. ఉంచులే" అని తిరిగివ్వబోయాను.

ఆయన తీసుకోలేదు. నవ్వాడు.

"ఆ నమ్మకం సాల్లే. తీసుకెళ్ళు. మా యిబ్బంది లెప్పుడూ వుండేవే. అమ్మాయినడిగానని చెప్పు పిల్లల్ని బాగా సదివించు" అన్నాడు.

అయినా డబ్బు తీసుకోవటానికి సందేహించాను.

"తీసుకో, తీసుకో, మీ యావిడ కో నగైనా కొనిపెట్టు" అంది సీత నవ్వుతూ.

నేను వీడ్కోలు చెప్పి కదిలాను, బస్సెక్కుతూ వెనక్కి తిరిగి చూస్తే నా ఊరంతా ఏదో అదృశ్య విషాదంలో మునిగి ఉన్నట్టనిపించింది. ఎలీనేషన్-రిలేషన్-ఎలీనేషన్.

నా ఊరు నాశనమైందని, నా స్వప్నం భగ్నమైందని ఎవర్నడిగేది? అక్కడి మనుషులనా? వాళ్ళ నాడించే దారుణశక్తులనా? వాటి నెదుర్కునే బలం మళ్ళీ నా ఊరికెప్పుడొస్తుంది? ఎప్పుడైనా అది అక్కణ్ణుంచే రావాలి. నేను కన్నతల్లికి దూరమైనవాణ్ణి . ఒక లేగదూడ ఊబిలో చిక్కుకున్నప్పుడు గట్టుమీద మనిషికి కలిగే బాధే నాది. నేనే ఊబిలోనూ లేను. లేగదూడనూ కాను. అయినా నా గుండె నక్కడే నేను కోల్పోయిన ఊళ్ళోనే విడిచిపెట్టి వచ్చా. సీత చేతి స్పర్శ, మా ఊరి నేల స్పర్శ, నన్నెప్పటికీ వదలదు.

•ఆంధ్రప్రభ, వారపత్రిక, 23 డిసెంబర్ 1987 •

రచన 01.08.87